

ONDERWIJS MET IMPACT

Online de toekomst tegemoet!

Een pleidooi voor het vergroten van het online onderwijsaanbod

Jeroen Jansz

*Erasmus Universiteit Rotterdam, academisch directeur Community for Learning & Innovation (CLI) en hoogleraar Media en Communicatie
Jansz@eshcc.eur.nl*

Stel je eens voor dat je Bas van 34 bent. Je identificeert je als man, of eigenlijk als vader en dat brengt een hoop drukte met zich mee. Je woont in Ridderkerk en je werkt met redelijk plezier in Dordrecht, maar iets knaagt er. Een jaar of vijftien geleden studeerde je sociologie aan de Erasmus Universiteit, maar je viel tijdens de master uit. Nu wil je die studie eigenlijk afmaken, maar je krijgt het niet voor elkaar omdat je je werk en je gezin moeilijk kunt combineren met een studie. Of stel je eens voor dat je Camilla uit Ecuador bent die net haar bachelor International Studies heeft gehaald en graag verder wil met een master in Europa, maar dat niet kan betalen. Of stel je tot slot eens voor dat je masterstudent aan de Erasmus Universiteit bent die graag discipline grenzen wil overstijgen door vakken in andere faculteiten te volgen, maar elke keer merkt dat dat roostertechisch bijna onmogelijk is.

In 2020 zijn we in Rotterdam ErasmusU_Online (EUO) gaan bouwen om in de behoeften te voorzien van mensen als Bas, Camilla en studenten die vakken buiten hun discipline willen volgen. We zagen in de eerste maanden van de COVID-19-pandemie dat vele docenten er snel in slaagden hun onderwijs online aan te bieden. Het online onderwijs vroeg veel van studenten, docenten en andere stafleden, maar de alledaagse praktijk bood ook doorkijkjes naar hoe het anders en vaak beter kon. In het wekelijkse crisisonderwijs dat de Community for Learning & Innovation organiseerde merkten we dat enkele individuele docenten en docententeams hun 'online noodonderwijs' naar een hoger plan wisten te tillen door innovatieve vormen van didactiek en toetsing in te zetten. Dit waren vaak de docenten en de teams die al voor de pandemie ervaring hadden opgedaan met *blended*

formats of met het ontwikkelen van online onderwijs in de vorm van Massive Open Online Courses (MOOC).

De Community for Learning & Innovation richtte in het voorjaar van 2020 met enthousiaste steun van rector Rutger Engels de Taskforce ErasmusU_Online op. De Taskforce voerde met hulp van Deloitte (2020) een verkenning uit van het internationale aanbod van online universitair onderwijs en werkte samen met de Amerikaanse Arizona State University (ASU) die al jaren een succesvolle *online only* universiteit is (zie: <https://asuonline.asu.edu>). De Taskforce EUO prioriteerde het ontwikkelen van online masterprogramma's, inclusief premasters, omdat uit de verkenning bleek dat online bachelors grote inspanningen vragen om te voorkomen dat studenten vroegtijdig uitvallen. Bij (pre)masters is dat minder het geval, waarschijnlijk omdat deze studenten wat ouder zijn en hun plek in het leven al hebben gevonden waardoor ze wellicht ook een wat meer overwogen studiekeuze maken.

Waarom online?

Het vergroten van het online cursusaanbod is om vier redenen noodzakelijk. Ten eerste omdat online onderwijs de toegankelijkheid van de universiteit vergroot: het is inclusiever en het vergroot de diversiteit van de studentenpopulatie. Een online programma verlaagt de drempel voor Bas en al die anderen die zich verder willen ontwikkelen, maar ook voor studenten als Camilla die ver weg wonen of voor studenten die door een beperking structureel of tijdelijk moeilijk naar de campus kunnen komen, bijvoorbeeld omdat ze met krukken lopen. Eerdere studies naar Collaborative Online International Learning (COIL) (Guimarães et al., 2019) en naar het Europese Erasmus+ Virtual Exchange-programma (Helm & Van der Velden, 2021) laten zien dat online studeren inderdaad bijdraagt aan diversiteit en inclusie. Online onderwijs stelt toekomstige generaties premasterstudenten in staat om op een kostenvriendelijke manier te verkennen of het studieprogramma wel echt is wat ze zoeken en of de universiteit wel bij ze past, wat in het bijzonder relevant is voor studenten die van huis uit weinig op hebben met de universitaire wereld.

De tweede reden is dat online onderwijs de flexibiliteit van studieprogramma's vergroot voor huidige en toekomstige studenten. Universitair onderwijs is over het algemeen star georganiseerd onder andere vanwege

de harde grenzen tussen de academische disciplines. Online aanbod maakt het makkelijker om onafhankelijk van tijd en plaats vakken te volgen, in het bijzonder als de vakken in asynchroon format worden aangeboden. Müller en Mildenerger (2021) analyseerden door middel van een meta-analyse het onderzoek naar *blended learning* en stelden vast dat de flexibiliteit in tijd en locatie studenten beter in staat stelt individuele leerrouten samen te stellen. In Nederland wordt de noodzaak tot flexibilisering ook landelijk erkend, in het bijzonder binnen het Groeifondsproject Npuls, waar universiteiten met hbo- en mbo-instellingen samenwerken in de Transformatiehub 'Wendbaar en efficiënt georganiseerd onderwijs' (<https://npuls.nl/wendbaar-georganiseerd-onderwijs/>).

De derde noodzaak is dat online programma's de traditionele academische werkvormen doorbreken. Veel universiteiten volharden in het aanbieden van het hoorcollege van twee keer drie kwartier waarbij men zich tegenwoordig vooral zorgen maakt over het feit dat een flink aantal studenten na de pandemie niet meer terugkeert in de collegezaal. Daarbij komt dat grootschalige hoorcolleges weliswaar vooral het doel dienen van kennisoverdracht, maar daar niet altijd even goed in slagen. Korte online kennisclips die bovendien aangeboden kunnen worden in combinatie met (quiz)vragen, opdrachten of een peer-to-peerforum bieden een veel betere manier om kennis over te dragen, zeker als de clips worden gecombineerd met actieve vormen van (formatieve) toetsing (Strelan et al., 2020a).

Online onderwijs vindt een vierde noodzaak in de klimaatcrisis. Academisch onderwijs is in de kern internationaal en internationale uitwisseling vormt een belangrijke bijdrage aan de kennisontwikkeling van studenten en hun vorming tot wereldburgers. Het positieve effect van intensief online contact tussen studenten over de grenzen wordt bevestigd in de evaluatie van het Europese Erasmus+ Virtual Exchange-programma (Helm & Van der Velden, 2021). Internationaal online onderwijs stelt studenten in staat delen van hun programma in het buitenland te volgen zonder ernaartoe te hoeven reizen. Dat is goed voor hun ecologische voetafdruk en draagt ook bij aan inclusie, want niet iedereen kan de reis- en verblijfskosten van studeren in het buitenland betalen. Binnen de UNIC-alliantie van universiteiten in postindustriële steden, waar de Erasmus Universiteit samenwerkt met onder andere Bilbao, Istanbul, Zagreb en Malmö, krijgen programma's van *virtual exchange* inmiddels verder vorm.

Nadelen van online onderwijsprogramma's

Met het groeiende aanbod van MOOC's, *blended learning* en *flipped classrooms* bestond bij sommigen ook al voor de COVID-19-pandemie enige scepsis. Online onderwijs zou oppervlakkig zijn, omdat studenten het onderwijs als vrijblijvend ervaren en weinig betrokken zijn. De meta-analyse van Strelan et al. (2020a) weerspreekt dit. Zij analyseerden onderzoek waarbij (gedeeltelijk) online aanbod (*flipped classrooms*) werd vergeleken met volledig campusonderwijs en concludeerden dat er geen verschil was in de prestaties van studenten. Ook Müller en Mildemberger (2021) trokken uit hun analyse van meerdere onderzoeken de conclusie dat het vervangen van tijd in de klas door tijd online geen negatief effect had op de leerprestaties.

Het online noodonderwijs tijdens de COVID-19-pandemie was noodzakelijk vanwege de lockdown en andere beperkingen aan het publieke leven. De negatieve gevolgen voor het welzijn van studenten kwamen al snel breed in het nieuws, maar onderzoek geeft een genuanceerder beeld. Schindler et al. (2021) deden longitudinaal onderzoek onder eerstejaarsstudenten geneeskunde in Duitsland. Hun eerste meting (oktober 2019) vond voor de pandemie plaats en liet zien dat de geneeskundestudie op zichzelf veel zorgen met zich meebracht. Uit hun metingen van juni en december 2020 bleek dat de negatieve gevoelens niet werden veroorzaakt of versterkt door het online onderwijs. Talsma en haar collega's (2021) vonden dat Australische eerstejaars in de psychologie dachten dat online onderwijs negatief zou uitpakken voor hun prestaties en welbevinden, maar dat bleek niet zo te zijn. In Nederland rapporteerden Vollmann et al. (2022) op basis van herhaalde metingen bij studenten in verschillende studierichtingen dat online onderwijs negatieve gevolgen had voor het welbevinden van studenten. Op basis van deze resultaten bevelen de auteurs aan bij een volgende pandemie zo veel mogelijk onderwijs op de campus te geven. Deze conclusie stelt voorstanders van online onderwijs dus voor een uitdaging.

Risico's

Het risico van oppervlakkigheid kan worden ondervangen met goed cursusontwerp. Hattie wees er in 2015 al op dat de onderwijskwaliteit veel meer wordt bepaald door het cursusontwerp (design) dan door hoe de cursus wordt aangeboden. Müller en Mildemberger (2021) trekken dezelfde conclusie ten aanzien van het verschil tussen online onderwijs en campusonderwijs: 'from

a practical point of view there is no fundamentally superior teaching format' (p. 12); het is vooral zaak de cursus goed te ontwerpen. Net als Strelan et al (2020a) verklaren Müller en Mildenerger (2021) de positieve effecten die zij vonden voor online en *blended learning* uit de aandacht die de docenten hadden voor het ontwerp van hun cursus. Ook Vollmann en haar collega's (2022) wijzen erop dat als er toch online gewerkt moet worden een goed didactisch concept noodzakelijk is dat niet alleen de interactie tussen studenten en docenten faciliteert, maar ook die tussen studenten onderling. Binnen het EUO-project is in de samenwerking tussen docenten, studenten en onderwijskundigen een modulair prototype voor online onderwijs ontwikkeld dat de beslissingen structureert over het ontwerp, de inhoud en de toetsing van online cursussen.

Het voorkomen van negatieve effecten op het welbevinden van studenten vereist bijzondere aandacht. Resultaten van eerder onderzoek naar online formats laten zien dat kleine online groepen bijdragen aan de waardering van studenten (Strelan et al., 2020b). Het belang van kleinschalig online onderwijs kwam ook naar voren in de evaluatie van de online master Psychology of the Digital Media (PDM) aan de Erasmus Universiteit (Martins van Jaarsveld et al., 2023). Dit internationale online masterprogramma startte in september 2022 met ruim twintig studenten. In het cursusontwerp staat interactie tussen studenten en docenten en tussen studenten onderling centraal, waarbij de docenten makkelijk benaderbaar zijn. Hierdoor ontstond een *sense of community* die door studenten én docenten hoog werd gewaardeerd. Het contact tussen studenten in PDM en in andere online programma's aan de Erasmus Universiteit werd bovendien gefaciliteerd door het sociale platform Yello dat EUO in samenwerking met de online opleidingen en studenten heeft opgebouwd. Met Yello wilden we de studenten een veilige online sociale omgeving bieden waarbinnen ze niet afhankelijk zouden zijn van commerciële platformen als Instagram of WhatsApp. Yello was al in de aanloop naar het studiejaar beschikbaar voor studenten zodat zij in juli en augustus al onderling contact konden hebben en zich ook al praktisch konden voorbereiden. Yello bleek de eerste maanden van het studiejaar 2022-2023 een behoefte te vervullen, maar gaandeweg nam de deelname af. Het flankerend onderzoek naar dit platform is nog niet afgerond, maar we vermoeden dat studenten minder actief werden omdat ze ondertussen hun eigen sociale netwerken hadden gebouwd (bijvoorbeeld in WhatsApp) en doordat zij elkaar hadden gevonden in het onderwijs dat over het algemeen in kleine groepen werd gegeven.

De toekomst

De Taskforce EUO voorzag in september 2020 dat de faculteiten aan de Erasmus Universiteit twee jaar later vijf online masterprogramma's zouden kunnen aanbieden. Die ambitie bleek te hoog gegrepen, omdat het bouwen van online en *blended* programma's veel overleg vraagt met degenen die het programma ontwikkelen, maar ook met de universiteitsraad en faculteitsraden. Het EUO-project ondersteunt de docenten die de inhoudelijke expertise hebben op verschillende manieren. We noemden al het prototype voor online onderwijs dat wordt ingezet binnen het team van docenten, studenten, didactici en andere ondersteuners, maar EUO ondersteunt de online programma's ook door het docententeam de mogelijkheid te bieden een docent aan te stellen als EUO Fellow die een dag per week door EUO wordt betaald voor programmaontwikkeling.

Het online portfolio zal de komende jaren groeien en niet alleen aan de Erasmus Universiteit. We merken dat steeds meer docenten en bestuurders beseffen dat een universitaire studie ook een voorbereiding moet zijn op het Leven Lang Ontwikkelen. De maatschappelijke dynamiek brengt met zich mee dat beroepsrollen en functies snel veranderen. Universiteiten zouden hun alumni nog beter in staat moeten stellen om zich snel bij te scholen of om te scholen voor functies waar we nu nog niet eens de naam van kennen. De flexibiliteit van online onderwijs opent deuren voor alumni, maar ook voor nieuwe doelgroepen en mensen zoals Bas en Camilla. Tot nog toe lag in Rotterdam de nadruk op (pre)masterprogramma's maar recent ondersteunt EUO ook het ontwikkelen van losse online cursussen in de bachelor en master die soms zijn gericht op specifieke doelgroepen of beogen bij te dragen aan de internationale *virtual exchange*.

Online onderwijs biedt ook nieuwe kansen voor het veld van media en communicatie in Nederland en Vlaanderen. De *blended* premaster Health Sciences aan de Erasmus Universiteit is een inspirerend voorbeeld omdat het programma de professionals in de zorg goed weet te bereiken. De professionals volgen het onderwijs grotendeels online, maar komen ook regelmatig naar de campus voor specifieke themabijeenkomsten. Een dergelijk *blended* format zou ook aantrekkelijk kunnen zijn voor professionals in de media, de communicatie en de creatieve industrie. Een tweede voorbeeld is het *second degree*-programma van de Erasmus School of Philosophy dat studenten uit andere studierichtingen in staat stelt filosofie als tweede master te volgen. Ook hier draagt de online vorm bij aan flexibilisering. Dit biedt

ook perspectief voor van het ontwikkelen een online masterprogramma in communicatie en media dat bijvoorbeeld studenten rechten, economie, of sociale wetenschappen de mogelijkheid geeft hun kennis te verdiepen.

Omdat het bouwen van online vakken en programma's gepaard gaat met het kritisch doordenken van een curriculum draagt het ook bij aan de verbetering van de kwaliteit van het campusonderwijs. Toen de pandemie beperkingen oplegde aan het aantal mensen in een zaal groeide de vraag naar onderwijsruimten waarin hybride les kon worden gegeven, dat wil zeggen synchroon kon worden gewerkt met een groep studenten in de zaal en een groep die vanuit huis deelnam. Hybride onderwijs stelt hoge eisen aan de inrichting van de les, maar ook aan de inrichting van de zaal, inclusief de audiovisuele voorzieningen. Net als aan de Erasmus Universiteit experimenteren verschillende universiteiten met het inrichten van de onderwijsruimte van de toekomst, bijvoorbeeld in de vorm van het Hybrid Learning Theater aan de Universiteit van Amsterdam en de Future Learning Spaces aan de Universiteit Utrecht. In SURF-verband kijkt men in het *Trendrapport Future Campus* inmiddels vooruit naar 2040 (SURF, 2023).

Het vergroten van het online en *blended* portfolio van universiteiten draagt, tot slot, ook bij aan het toekomstbestendig maken van het universitaire onderwijs, omdat de instellingen hiermee sneller en beter in kunnen spelen op mogelijke nieuwe crisissituaties. Het is immers niet ondenkbaar dat studenten en docenten niet meer naar de campus kunnen komen vanwege een volgende pandemie, oorlogsdreiging of natuurramp.

Dankwoord

Dank aan de reviewers, de redactie van *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap* en aan de EUO-stafleden Linda de Bont en Mirjam van de Woerd voor hun commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

Literatuur

Deloitte (2020). *Higher education remade by COVID-19. Scenarios for resilient leaders*. Deloitte Center for Higher Education Excellence. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/public-sector/us-covid-19-world-remade-higher-education.pdf>

- Guimarães, F. F., Mendes, A. R. M., Rodrigues, L. M., Paiva, R. S. dos S., & Finardi, K. R. (2019). Internationalization at Home, COIL and intercomprehension: For more inclusive activities in the Global South. *SFU Educational Review*, *12*, 90-109.
- Hattie, J. (2015). The applicability of visible learning to higher education. *Scholarship of Teaching and Learning in Psychology*, *1*(1), 79-91.
- Helm, F., & Velden, B. van der. (2021). *Erasmus+ virtual exchange. Intercultural learning experiences: 2020 impact report*. Brussels: EU.
- Martins van Jaarsveld, G., Weeghel, S. van, Leeuwen, R. van, & Bont, L. de (2023). *Teacher, student, and support staff evaluation of the online master Psychology of the Digital Media (PDM)*. Rotterdam: CLI EUR, internal report.
- Müller, C., & Mildenerger, T. (2021). Facilitating flexible learning by replacing classroom time with an online learning environment: A systematic review of blended learning in higher education. *Educational Research Review*, *34*, Article 100394.
- Schindler, A. K., Polujanski, S., & Rothhoff, T. (2021). A longitudinal investigation of mental health, perceived learning environment and burdens in a cohort of first-year German medical students' before and during the COVID-19 'new normal'. *BMC Medical Education*, *21*(1), 1-11.
- Strelan, P., Osborn, A., & Palmer, E. (2020a). The flipped classroom: A meta-analysis of effects on student performance across disciplines and education levels. *Educational Research Review*, *30*, Article 100314.
- Strelan, P., Osborn, A., & Palmer, E. (2020b). Student satisfaction with courses and instructors in a flipped classroom: A meta-analysis. *Journal of Computer Assisted Learning*, *36*(3), 295-314.
- SURF (2023). *Trendrapport Future Campus. Een blik op de toekomst van de campus in het mbo, hbo en wo in 2040*. Utrecht: Coöperatie SURF. https://www.surf.nl/files/2023-06/surf_trendrapport-future-campus_web_nl.pdf
- Talsma, K., Robertson, K., Thomas, C., & Norris, K. (2021). COVID-19 beliefs, self-efficacy and academic performance in first-year university students: Cohort comparison and mediation analysis. *Frontiers in Psychology*, *12*.
- Vollmann, M., Scheepers, R. A., Nieboer, A. P., & Hilverda, F. (2022). Study-related wellbeing, behavior, and attitudes of university students in the Netherlands during emergency remote teaching in the context of COVID-19: A longitudinal study. *Frontiers in Psychology*, *13*.